

وضعیت ازدواج و طلاق در ایران

آمارها نشان می‌دهد که خانواده در ایران همراه با سایر زیرسیستم‌های اجتماعی تغییر کرده است. این تغییرات شامل افزایش سن ازدواج، افزایش طلاق، افزایش روابط بیرون از ازدواج، کاهش نرخ باروری و کاهش بُعد خانوار و تغییر الگوهای باروری است (رازقی، ۱۴۰۰). تغییر در زمان بندی ازدواج و فرزندآوری به‌عنوان عامل اساسی کاهش باروری در مطالعات

گزارش

سؤالی که پرسیده شده بود عبارت بود از اینکه «یا حاضرید با فردی که طلاق گرفته و فرزند دارد ازدواج کنید؟» حدود ۷۷ درصد از جوانان گفته‌اند که حاضر نیستند با فردی ازدواج کنند که طلاق گرفته و صاحب فرزند است. این نتیجه، نشان از این دارد که در فرهنگ عمومی، همچنان شاهد نگرش منفی به ازدواج مجدد هستیم، با وجود اینکه نگرش‌ها به طلاق مثبت‌تر شده است. یعنی طلاق امری است که در صورت ضرورت باید پذیرفت، اما همین نگرش در مورد ازدواج مجدد گسترش نیافته و افراد کمتر حاضرند با افرادی که قبلاً زندگی زناشویی داشته‌اند، ازدواج کنند. بر همین سیاق، ذهنیت سیاست‌گذار نیز بر افزایش ازدواج اول و کاهش طلاق اول تأکید داشته و هیچ سیاست و برنامه فرهنگی و اجتماعی برای ازدواج مجدد در نظر نگرفته است. دلایل طلاق هر چه باشد (تغییر ارزش‌ها یا مسائل معیشتی)، حمایت از بنیان خانواده فقط در حمایت از ازدواج اول و جلوگیری از طلاق به هر نحوی نیست. سالانه صدها هزار جوان، از ازدواج‌شان پایان می‌یابد که همین عامل مهمی در کاهش نرخ باروری است. کمتر از نیمی از این تعداد تا پنج سال بعد ازدواج مجدد می‌کنند و با توجه به اینکه سن آن‌ها بالاتر رفته، احتمال فرزندآوری کمتری نیز خواهند داشت.

وضعیت اقتصادی و معیشتی بسیاری از خانواده‌های جوان، ناپایدار و شکننده است. با توجه به وضعیت بازار، فرزندآوری نیز گران‌تر شده است. این هان‌شان می‌دهد که حمایت از خانواده در ایران، بیشتر مبتنی بر ذهنیت سیاست‌گذار بوده است تا عینیت طلاق و ازدواج. اقتصادی ثبات‌بر خانواده‌های جوان فشار می‌آورد، ازدواج‌های مجدد هنجار سازی نمی‌شود و از سوی دیگر، ذهنیت سیاست‌گذار، بر ذهنیتی دور از واقعیت متکی است.

منبع
 • مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۱) رصد رفتارها و نگرش‌های ایرانیان در موضوع فرزندآوری
 • تکاوران، قمر (۱۴۰۲) وضعیت مهاجرت ایران: بررسی روندهای مهاجرت از ایران و مهاجرت به ایران؛ مرکز رصد فرهنگی کشور
 • رازقی نصرآباد، حبیبه (۱۴۰۰) وضعیت ابعاد فرهنگی و اجتماعی خانواده در ایران. مرکز رصد فرهنگی کشور
 • پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (۱۳۹۴). ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم
 • پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (۱۳۹۴). وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران

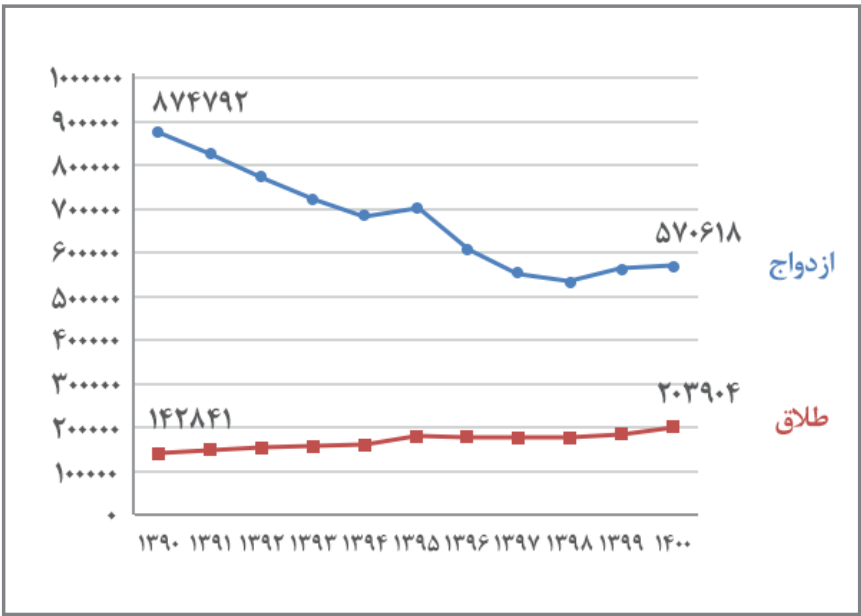
۲۴ ساله» با میزان ۲۱ است. میزان بالای طلاق ویژه سنی در گروه‌های ۱۴-، ۱۰-۱۹ و ۲۴-۲۰ سال تأمل برانگیز است (رازقی، ۱۴۰۰).

ساختار جمعیتی طلاق

از تحلیل آمار فوق، چند نتیجه قابل‌ارائه است؛ نتیجه اول اینکه ساختار جمعیتی طلاق در ایران، بسیار جوان است. بیشتر زوج‌ها در پنج سال اول از هم جدای می‌شوند و رتبه دوم جدایی متعلق به پنج سال دوم یعنی بین سال‌های پنجم و دهم ازدواج است. یعنی گروه‌های سنی که قابلیت باروری دارند، جدای می‌شوند و این بر نرخ باروری، اثر منفی می‌گذارد و آن را کاهش می‌دهد. نتیجه دوم اینکه ازدواج زودرس، منجر به طلاق زودرس می‌شود و نه پایداری ازدواج و فرزندآوری. به عبارت دیگر، نباید با هدف افزایش ازدواج و نرخ باروری، الگوی سنی پایین را برای ازدواج تبلیغ و ترویج کرد بلکه باید روی راهکار دیگری از جمله تأکید بر ازدواج مجدد و هنجار سازی آن تمرکز کرد. بنابراین نتیجه سوم این است که فرهنگ‌سازی برای ازدواج مجدد ضروری است. طبق آمار حدود ۶۰ درصد طلاق‌ها، پیش از سن ۳۰ سالگی رخ می‌دهد و با توجه به اینکه الگوی ازدواج مجدد کمتر از ۵۰ درصد است و با تأخیر اتفاق می‌افتد، علاوه بر کاهش نرخ باروری، مسائل روانی و اجتماعی و فرهنگی زیادی به‌ویژه برای زنان مطلقه پدید می‌آید. بر اساس پایگاه داده جمعیت کشور در سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷، از طلاق‌های ثبت‌شده برای زنان در سال ۱۳۹۲ تا سال ۱۳۹۷ فقط ۴۶۸ درصد ازدواج مجدد کرده‌اند. بنابراین ۵۳٫۲ درصد از کسانی که جدا شده‌اند، حتی در پنج سال اول نیز ازدواج نمی‌کنند. این مسئله و بی‌توجهی فرهنگی و سیاستی به ازدواج مجدد در ایران، تأمل برانگیز است و نشان از آن دارد که در فرهنگ عمومی نیز برای هنجار سازی ازدواج مجدد اقدام نشده است. جدول (۱)، نگرش ایرانیان به ازدواج با فردی که قبلاً ازدواج کرده بر اساس پیمایش‌های ملی در سال‌های اخیر را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج این پیمایش‌ها اکثریت پاسخگویان باز ازدواج با فردی که قبلاً ازدواج کرده مخالف‌اند.

وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی

پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در سال ۱۳۹۴ و پیمایش وضعیت اجتماعی فرهنگی و اخلاقی جامعه در سال ۱۳۹۶ نتایج تقریباً مشابهی را نشان دادند. با این حال در پیمایش سال ۱۳۹۷ در خصوص نگرش جوانان به ازدواج،

نمودار ۱: روند تغییرات میزان ازدواج و طلاق از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰

زاین، حدود ۳۰ است. این نسبت برای ایران در سال ۹۳، حدود ۱۶ بوده است. در این سال نسبت طلاق حتی در کشورهای عربی مانند عربستان، کویت، قطر و امارات نیز بیشتر از ایران بوده است. اما طی سال‌های گذشته، نرخ طلاق در ایران رشد بیشتری داشته است. در سال ۱۳۹۷ از هر ۱۰۰ ازدواج، ۳۳ طلاق ثبت شد و نسبت طلاق ثبت شده در مناطق شهری نزدیک به دو برابر مناطق روستایی بود. باید توجه داشت طلاق‌هایی که در یک سال بخصوص روی می‌دهد ممکن است در سال قبل در خواست شده باشند و معمولاً بر پایه ازدواج‌هایی هستند که در چندین سال قبل رخ داده‌اند. طی سال‌های گذشته، شاخص‌های مربوط به «دوام ازدواج» نیز دستخوش تغییر شد. بر اساس داده‌های پایگاه اطلاعات جمعیت کشور، طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۲ در نیمی از طلاق‌های رخ داده، عمر ازدواج کمتر از ۵ سال و بیشترین میزان طلاق در ازدواج‌های «یک سال و کمتر» بوده است. همچنین بالاترین میزان طلاق، ویژه سنی زنان در گروه سنی «۱۵ تا ۱۹ ساله» با میزان ۲۷٫۷ و برای «مردان ۲۰ تا

در پاییز سال ۱۴۰۱، میزان ازدواج عدد ۱۳۶،۰۶۴ و میزان طلاق عدد ۵۱،۶۹۰ بوده است. البته در مورد تغییرات خانواده در ایران از جمله در مورد روند افزایش طلاق باید ملاحظات را در نظر داشت؛ درست است که این روند افزایشی است و معمولاً از شاخص «نسبت طلاق به ۱۰۰ ازدواج» برای ترسیم وضعیت طلاق استفاده می‌شود، اما با در نظر گرفتن شاخص‌های پیچیده‌تری مانند «شاخص نرخ تعدیل‌شده طلاق» و «میزان دوام زندگی زناشویی» می‌توان گفت که این روند افزایشی، نسبت به آمار جهانی، شیب کمتری داشته است. البته این روند افزایشی اما کند، در سال ۱۴۰۰، تندرست‌تر شده است.

نسبت طلاق به ۱۰۰ ازدواج

ابتدا برای ساده‌سازی آمار، از همان شاخص «نسبت طلاق به ۱۰۰ ازدواج» استفاده می‌کنیم. این نسبت در اکثر کشورهای اروپایی و آمریکای بالایی ۵۰ است (در برخی کشورها تا ۸۰ و ۹۰) و در کشورهای آسیای جنوب شرقی مانند سنگاپور، چین و

مقاله

جمعیت امروزه یک مسئله فراگیر جهانی است. سازمان ملل هر سال در خصوص رشد جمعیت جهان، کاهش منابع طبیعی و آسیب‌های ناشی از عدم کنترل جمعیت گزارش‌هایی را منتشر می‌کند. در سال‌های گذشته بخشی به این گزارش‌ها اضافه شده و آن مسئله پیری جمعیت است. محمدجواد محمودی، عضو هیأت علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در مقاله «سالمخوردگی جمعیت، یک مسئله اجتماعی جمعیتی»، به بررسی شاخص‌های سالمخوردگی جمعیت پرداخته که در ادامه تلخیصی از یافته‌های او در این مقاله آورده می‌شود.

محمودی برای بیان چستی سالمخوردگی جمعیت به گزارش سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۳ مراجعه کرده می‌گوید: «سالمخوردگی جمعیت یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی است که تقریباً در همه کشورهای جهان در حال وقوع است، اما میزان و سرعت آن در میان کشورهای متفاوت است. به‌طوری که نرخ رشد جمعیت سالمخورد در کشورهای در حال توسعه بسیار بیشتر از کشورهای توسعه‌یافته است.» او سپس به گزارش صندوق جمعیت سازمان ملل با عنوان «سالمندی در قرن ۲۱» رجوع کرده که در آن آغاز سالمندی جهان را شروع هزاره سوم می‌داند: «برای اولین بار در تاریخ، در سال ۲۰۰۰ تعداد افراد بالای ۶۰ سال که سالمند نامیده می‌شوند، از تعداد بچه‌های زیر پنج سال بیشتر شده و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۵۰ تعداد افراد بالای ۶۰ سال از تعداد بچه‌های زیر ۱۵ سال بیشتر شود.»

وضعیت ایران

محمودی شروع کاهش باروری در ایران را سال ۱۹۶۰ می‌داند، هر چند در دهه ۸۰-۱۹۷۰ افزایش اندکی در میزان

ترکیب سنی جمعیت بسیاری از جوامع شده است. البته عامل اصلی تغییر ترکیب سنی، کاهش باروری است.»

آستانه سالمخوردگی جمعیت

این عضو هیأت علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری آستانه سالمخوردگی جمعیت را با تعریف سالمخوردگی جمعیت و با اشاره به گزارش کمیسیون جمعیت و توسعه سازمان ملل، ۶۰ سالگی عنوان کرده و می‌گوید: «در تعریف سازمان بهداشت جهانی ۶۰ سالگی به‌عنوان آستانه سالمخوردگی آمده است.»

شاخص‌های سالمخوردگی جمعیت

محمودی در ادامه مقاله خود برای تشریح وضعیت ایران در خصوص ترکیب سنی، با بررسی شاخص‌های جمعیتی مرتبط با سالمخوردگی جمعیت، توضیح می‌دهد: «میان سنی

هر سناریویی، در نیمه قرن بیست و یکم، بیش از ۳۰ درصد جمعیت ایران در سن سالمخوردگی قرار دارند.

علل سالمخوردگی جمعیت

محمودی، با اشاره به گزارش سال ۱۳۲۰ سازمان ملل، سالمخوردگی جمعیت را این‌گونه تعریف می‌کند: «سالمندی، افزایش نسبت افراد سالمند در جمعیت است. در واقع می‌توان گفت سالمندی جمعیت محصول گذار جمعیتی است که در آن باروری و مرگ‌ومیر از سطوح بالا به سطوح پایین کاهش پیدا می‌کند و نسبت افراد سالمند در جمعیت افزایش یافته و نسبت افراد جوان کاهش می‌یابد. بنابراین مهم‌ترین عوامل مؤثر در سالمند شدن جمعیت کاهش مرگ‌ومیر بخصوص مرگ‌ومیر نوزادان و کودکان، کاهش مستمر باروری و به تبع آن کاهش رشد جمعیت است که باعث تغییرات اساسی در